

DE RECEPTIE VAN DE COLIJN-BIOGRAFIE: ONTHULLING VERSUS VERHULLING

Rutger Zwart

Inleiding

De publicatie van de biografie van Hendrikus Colijn *Dit leven van krachtig handelen* van de hand van de historicus Herman Langeveld zorgde in het voorjaar van 1998 voor een korte periode van hevige polemiek in historisch Nederland. Nu de storm weer is gaan liggen, is het tijd voor een terugblik. Aan de gevoerde strijd kleeft namelijk een aantal interessante aspecten dat de moeite waard is in een breder kader te beschouwen. Ik doel hier onder andere op de zogenaamde verzuilde geschiedschrijving, die, zo zal ik betogen, tot op de dag van vandaag een rol speelt in historisch Nederland.

De voorgeschiedenis

Het is niet verbazingwekkend dat juist een biografie van Colijn tot veel commotie leidt. De protestantse voorman was al tijdens zijn leven controversieel. Enerzijds was hij de held van het orthodox-protestantse, antirevolutionaire volksdeel. Daar was Colijn de eenvoudige boerenzoon die als militair in Nederlands-Indië zijn leven waagde, als succesvol ondernemer een kapitaal verdienende en als leider van de ARP - door Kuyper zelf aangewezen - Nederland in een serie kabinetten door de crisis van de jaren dertig loodste.

Buiten protestantse kring had Colijn een veel minder positieve pers. Hier gold Colijn als de militair die betrokken was bij een vuile oorlog in Indië, die als kapitalist zichzelf verrijkte en die in de crisis de werklozen in de kou liet staan. Na 1945 werd alles nog erger. Als geen ander ging Colijn, overleden in 1944, toen gelden als het symbool van de vooroorlogse tijd. Aan zijn harde crisisbeleid uit de jaren 1933-1939 wilde niemand meer herinnerd worden. In de sfeer van vernieuwing die Nederland na 1945 in de greep had, was geen plaats meer voor Colijn. Een tragisch lot trof dan ook de grote leider. Geen standbeeld werd er opgericht, geen vergaderzaal naar hem genoemd.

Alleen in de ARP zelf werd na 1945 nog met warme gevoelens aan Colijn teruggedacht, hoewel ook daar een harde strijd om 'de erfenis van Colijn' werd gevoerd. Toen de van oudsher conservatieve ARP na 1960 progressiever werd, ging Colijn gelden als het zwarte schaap van de antirevolutionaire familie.

Linkse ARP'ers als W.P. Berghuis, J. Bruins Slot en later W. Aantjes wilden geloven dat de ARP eigenlijk altijd al een sociaal-linkse partij was geweest. De beginnenden van Abraham Kuypers en de sociale minister A.S. Talma waren echter gevolgd door een treurig intermezzo, de donkere periode van Colijn. Zo brokkelde de steun voor Colijn in de jaren zestig en zeventig ook in eigen kring af.

De historiografie

De controversiële waardering van de persoon Colijn wordt weerspiegeld in het beeld dat in de historiografie van Colijn is gecreëerd. Dit beeld wordt enerzijds gedomineerd door Colijn-aanbidders. Nog tijdens zijn leven verschenen twee hagiografische werken waarin het beeld van Colijn als een groot vaderlander overheerst.¹ In 1962 publiceerde de historicus G. Puchinger, die via zijn 'leermeester' F.C. Gerretson - bij Shell Colijns secretaris - in een rechtstreekse lijn met Colijn staat, een bundel artikelen over Colijn. Volledig tegen de tijdgeest in, schetst Puchinger in deze bundel, overigens verschenen in de toenmalige 'Boeketreeks' van uitgeverij Kok Kampen, een uiterst zonnig beeld van Colijn.²

Anderzijds zijn er na de oorlog ook de nodige kritische publicaties over Colijn verschenen, zoals een bekend opstel van J.B. Charles.³ Dergelijke anti-Colijn-publicaties kunnen echter evenmin serieus genomen worden. Ook een populaire uitgave van Jan Bank en C. Vos uit 1987 voegde weinig toe aan onze kennis.⁴ Er werd de laatste jaren dan ook met smacht gewacht op een wetenschappelijke biografie, die niet doortrokken is van positieve of negatieve emoties. Doeko Bosscher schreef in 1988: 'Het wordt tijd dat de historicus opstaat die afrekenen met de sjablonen waarin over deze omstreden figuur werd en wordt gedacht.'⁵ In 1994 betoogde Jan de Bruijn in zijn inaugurale rede hoopvol dat er ondertussen sprake was van een zorgvuldige herwaardering van Colijn.⁶ Als eerste aanzet daartoe verscheen in hetzelfde jaar de bundel *Bouwstenen voor een biografie*, een product van historici voornamelijk verbonden aan de Vrije Universiteit.⁷ Een van de auteurs was Herman Langeveld, die kort daarna de gelegenheid kreeg de langverwachte biografie van Colijn te schrijven. Zat eerdere herstel in het vat?

---

1 Rudolf van Reest, *De levensroman van dr. H. Colijn. Opgedragen aan ons Nederlandsche volk* (Baarn 1937); J.C. Rullmann, *Dr. H. Colijn. Een levensschets* (Leiden 1933).

2 G. Puchinger, *Colijn. Momenten uit zijn leven* (Kampen 1962).

3 J.B. Charles, 'Het Bataafse Christendom. Heereboeren in het Rijk der Voorzienigheid', in: J.B. Charles, *Van het kleine koude front* (Amsterdam 1964) p. 270-297.

4 J. Bank en C. Vos, *Hendrikus Colijn. Antirevolutionair* (Houten 1987).

5 D.F.J. Bosscher, 'Het protestantisme' in: P. Luykx en N. Bootsma (red.), *De laatste tijd. Geschiedschrijving over Nederland in de twintigste eeuw* (Utrecht 1987), p. 84.

6 J. de Bruijn, *Een standbeeld voor Colijn* (Amsterdam 1994) p. 13.

7 J. de Bruijn en H. Langeveld (red.), *Colijn. Bouwstenen voor een biografie* (Kampen 1994).

Langevelds beeld

Wie die verwachting had, kwam bedrogen uit. Uit het eerste deel van Langevelds biografie, dat de periode tot 1933 uit het leven van Colijn (1869-1944) beschrijft, rijst een uitgesproken negatief beeld van de protestantse voorman op. In zijn epiloog maakt Langeveld een voorlopige balans van Colijns karakter op: hij was opportunistisch, leed aan zelfoverschatting, was ambitieus en 'hard'.⁸ Langeveld heeft in zijn epiloog letterlijk geen goed woord voor Colijn over.

De biografie heeft uiteraard zijn argumenten. Zo geeft Langeveld meerdere voorbeelden van Colijns opportunisme: in Nederlands Indië sprak hij zijn baas J.B. van Heutsz naar de mond, als minister ging hij akkoord met plannen die hem eigenlijk niet aanstonden en als leider van de Antirevolutionaire Partij steunde hij uit electorale belangen een onbetrouwbaar persoon als Hugo Vischer. Als voorbeeld van zijn 'onbegrensd zelfvertrouwen' laat Langeveld zien dat Colijn zichzelf wel eens ten onrechte als spil zag waar alles om draaide, in zowel de binnenlandse als de buitenlandse politiek. Zo kende hij zich een rol toe als vredesonderhandelaar in de Eerste Wereldoorlog, terwijl hij volgens Langeveld slechts door de Britten werd gebruikt als opiniemaker. Verder was Colijn volgens Langeveld ambitieus: hij ging de politiek in om 'macht' te verwerven.

Hard

Nu zijn ambitie, zelfvertrouwen en opportunisme de doorsnee politicus niet vreemd. Het is dan ook met name de karaktereigenschap 'hard' die Colijn voor Langeveld onsympathiek lijkt te maken. De auteur komt primair tot dit oordeel door zijn analyse van Colijns militaire optreden in Nederlands Indië. Eén incident springt er uit. Als jeugdig officier nam Colijn in 1894 deel aan de strijd tegen opstandige Balinezen op Lombok. Toen de aanval tegen de versterkte vesting Tjakra Negara voltooid was, liet de 25-jarige Colijn zijn Ambonese soldaten twaalf of dertien om genade smekende vrouwen en kinderen door bajonetsteken doden.

De enige bron voor dit feit wordt gevormd door twee brieven die Colijn aan het thuisfront schreef. Het gewraakte citaat: 'Ik heb 9 vrouwen en 3 kinderen, die genade vroegen, op een hoop moeten zetten en ze zoo dood laten schieten. Het was onaangenaam werk, maar 't kon niet anders. De soldaten regen ze met genot aan hun bajonetten.'⁹

Deze gruweldaad was volgens Langeveld echter geen incident. Hij concludeert in zijn epiloog dat 'hardheid' een belangrijke karaktereigenschap was van Colijn. Als verdere bewijsvoering somt hij nog het een en ander op. Zo heeft Colijn tien jaar na 'Lombok' de meedogenloze koloniale krijg in een uitgebreide

⁸ Herman Langeveld, *Dit leven van krachtig handelen. Hendrikus Colijn 1869-1944*, deel I, 1869-1933 (Meppel 1998) p. 393-400.

⁹ *Ibidem*, p. 59.

nota schriftelijk gerechtvaardigd. Hierin schreef Colijn onder meer dat het onvermijdelijk was dat vrouwen en kinderen de dood vonden. En Langeveld kondigt ook aan dat in het nog te verschijnen tweede deel van zijn biografie meer voorbeelden van Colijns hardheid zullen blijken, onder andere zijn reacties op het neerslaan van de munitie op de Zeven Provinciën (1933) en op de daden van het Nederlandse leger in mei 1940.

De kritiek

Naast veel positieve reacties heeft Langeveld op drie principiële punten kritiek ontmoet. In de eerste plaats is hem verweten rond de Lombok-incidenten van een mug een olifant te maken; er zou weinig nieuws te melden zijn. Een tweede kritiekpunt is algemener van aard: Langeveld zou zichzelf hebben laten leiden door minder wetenschappelijke elementen en een 'ethische biografie' hebben geschreven. Hierdoor zou er geen ruimte zijn voor 'inleving'. Het derde en nog zwaardere kritiekpunt is dat Langeveld vooringenomen is. Zijn antipathie tegen Colijn zou tot een vertekend beeld van de geportretteerde hebben geleid.

Niets nieuws?

De onthulling dat Colijn op Lombok vrouwen en kinderen had vermoord, werd in de Nederlandse pers als een nieuwsfeit ontvangen: Colijn, Nederlands minister-president in de jaren dertig, had een verleden als 'oorlogsmisdadiger'. Rond de presentatie van het boek kreeg het incident dan ook alle aandacht. Actualiteitenrubrieken op radio en TV besteedden aandacht aan Colijns 'oorlogsverleden' en ook menige krant achtte het nieuws belangrijk genoeg voor de voorpagina.

Nu moet aandacht van de pers voor historische publicaties nooit te serieus genomen worden. In dit geval is echter interessant dat het incident voor Langeveld zelf ook een sleutelgebeurtenis is. Het beeld van Colijn dat uit het boek oprijst wordt er sterk door bepaald.

Tegen deze interpretatie heeft zich met name de Leidse historicus Martin Bossenbroek scherp verzet. Kenner bij uitstek van de koloniale oorlogen in Nederlands Indië, betoogde Bossenbroek in het geheel niet verbaasd te zijn over Colijns activiteiten in dienst van het Indische leger. Zijn argumentatie is helder. In de jaren rond 1900 voerde Nederland in de Indische archipel een reeks onverbiddelijke koloniale oorlogen waarin gruwelijkheden als die tijdens de bestorming van Tjakra Negara aan de orde van de dag waren. Iedereen die zich ook maar enigszins verdiept heeft in de geschiedenis van deze koloniale strijd, kan verwachten dat Colijn in aanraking was gekomen met moordpartijen. Te meer daar Colijn zelf later in een nota over de koloniale krijg betoogde dat het onvermijdelijk was dat ook vrouwen en kinderen de dood vonden. Eigenlijk is het enige nieuws dat Langeveld brengt, zo suggereert Bossenbroek, dat Colijn niet alleen deze mening 'in theorie' was toegegaan, maar dat hij het moorden ook daadwerkelijk zelf 'in praktijk' had gebracht.

Bossenbroek is dan ook van mening dat Langeveld te veel waarde hecht aan het incident. Het lezen van de passage verbaasde noch schokte de Indië-kenner. Langeveld had volgens Bossenbroek helemaal geen onthulling; het reeds bekende beeld van Colijn wordt slechts bevestigd en versterkt.¹⁰

De kritiek van Bossenbroek snijdt hout. Langeveld hoeft zich dit echter niet sterk aan te rekenen. Niet hij, maar de media maakten van zijn onthulling voerpaginanieuws. In zijn boek wordt het Lombok-incident zorgvuldig, maar beknopt uit de doeken gedaan en is geen sprake van sensatiezucht. Wel is interessant dat Langeveld een hard oordeel over het incident heeft. We komen daarmee op het tweede punt van kritiek.

Ethische biografie

Een tweede kritiekpunt dat Langeveld heeft getroffen, is dat zijn biografie een 'ethische' biografie is. Volgens Jan Bank, hoogleraar te Leiden, is Langevelds beoordeling van Colijn vooral op een 'zedelijke grondslag' gebaseerd. En dat heeft kwalijke gevolgen: door Langevelds oriëntatie op het consciëntieuze oordeel zou er geen ruimte zijn voor inleving of ironie.¹¹

Langeveld geeft in zijn boek inderdaad oordelen. Hij volstaat niet met het weergeven van de feiten, maar spreekt ook nadrukkelijk oordelen uit. Ook hier is het Lombok-incident een goed voorbeeld. Langeveld geeft in zijn voorwoord toe geworsteld te hebben met de vraag, hoe hij dit incident moest weergeven. Al op pagina 2 van zijn inleiding geeft hij aan dat er 'harde waarheden' over Colijn te vertellen zijn en dat hij deze niet heeft willen verhullen: 'In tegenstelling tot sommige vroegere auteurs (...) heb ik gemeend ze (deze waarheden, RZ) niet met de mantel der liefde te moeten bedekken.'¹²

Langeveld doelt hier in het bijzonder op de werken van Van Reest en Puchinger. Beiden citeren uit de gewraakte brieven van Colijn zonder te refereren aan de moord op de vrouwen en kinderen. Kennelijk vonden ze dit incident niet passen in een stichtelijk werk over een groot voorman.

Langeveld beschrijft het incident dus wel en oordeelt ook. De rechtvaardiging die Colijn zelf aandraagt - de strijd had aan Nederlandse zijde al dertig levens gekost - noemt hij 'primitief en harteloos'.¹³ Langeveld gaat verder. Hij stelt expliciet de vraag hoe Colijn deze daden kon rijmen met zijn 'christelijke levensovertuiging' - een vraag die niet iedere historicus zou stellen. Langeveld trekt de conclusie dat Colijn de christelijke ethiek blijkbaar niet van toepassing achtte in tijden van oorlog. Overigens schrijft hij later in zijn boek dat Colijn zelf geen moeite had zijn daden met zijn geloof in harmonie te brengen. Colijn

¹⁰ Martin Bossenbroek, 'De man en zijn oorlog', *Trouw*, 25 april 1998.

¹¹ Jan Bank, 'Hardvochtige boerenzoon', *NRC Handelsblad*, 17 april 1998.

¹² Langeveld, *Dit leven van krachtig handelen*, p. 2.

¹³ *Ibidem*, p. 59-60.

gebruikte als rechtvaardiging voor oorlogsgeweld een citaat van Oliver Cromwell: 'Bidt God maar... houdt het kruit droog.'¹⁴

Langeveld is overigens niet de enige die morele oordelen op zijn plaats vindt. Zo had ook de Leidse hoogleraar Peter Klein de nodige normatieve uitspraken in petto. Gemeten naar de maatstaven van het humanitaire Nederland was Colijn volgens Klein 'te klein voor zijn land'. Als historische persoonlijkheid zou hij bovendien 'in het ondermaatse' zijn blijven steken.¹⁵

Er zijn in Langevelds biografie wel meer voorbeelden van normatieve uitspraken te vinden. Zo is Langeveld kritisch over Colijns vrijgevigheid. Hij beschrijft hoe Colijn, als ondernemer steenrijk geworden, sommige verzoeken om financiële steun niet honoreerde. Daarbij verwees hij naar de vele giften die hij reeds deed; Colijn hield zich aan de Bijbelse norm om tien procent van het inkomen weg te geven. Langeveld weerspreekt echter dat hier sprake is van een 'buitensporig' groot deel van het inkomen.¹⁶ Recensent Lambert Giebels schreef hierover enigszins beschaamd: 'Als christelijke mannenbroeders elkaar de morele maat nemen, ga je je als lezer zondig voelen.'¹⁷

Aan zijn kritiek op de ethische bril van Langeveld verbindt Bank een nog groter kritiekpunt: door zijn neiging te oordelen zou er bij Langeveld geen ruimte zijn voor inlevingsvermogen. Hij heeft slechts willen oordelen, niet willen begrijpen. Kun je een biograaf erger treffen? Hier gaat het tweede kritiekpunt over in het derde: door zijn (normatieve) vooroordelen zou Langeveld een vertekend beeld van Colijn hebben gegeven.

Bevooroordeeld?

Het uitgesproken negatieve beeld van Colijn dat uit Langevelds boek oprijst, leidde tot een heftige reactie van de zijde van een aantal historici uit het orthodox-protestantse kamp. Hun meest expliciete vertegenwoordigers waren Jan de Bruijn, hoogleraar politieke geschiedenis en directeur van het Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands Protestantisme (1800-heden) aan de Vrije Universiteit, en George Harinck, medewerker van hetzelfde centrum.

Hun kritiek lijkt op het verwijt dat Langeveld Puchinger maakt. De onmiskenbare antipathie van de auteur tegenover zijn object zorgt volgens De Bruijn voor een vertekend beeld. Door zijn eenzijdige aanpak is Langevelds biografie 'ongeloofwaardig'.¹⁸ Harinck kwam met soortgelijke kritiek. Net als Puchinger staat Langeveld niet onbevooroordeeld tegenover Colijn. Waar dit bij Puchinger leidt tot een overdreven positief beeld, resulteert dit bij Langeveld in een te

---

¹⁴ *Ibidem*, p. 104. Zie ook: G.R. Zondergeld, "'Bid God en houdt het kruit droog!' Een christen als beroepssoldaat in Nederlands-Indië" in: De Bruijn en Langeveld (red.), *Colijn*, p. 35-70.

¹⁵ P.W. Klein, 'Kleiner dan zijn land', *Trouw*, 25 april 1998.

¹⁶ Langeveld, *Dit leven van krachtig handelen*, p. 322.

¹⁷ Lambert Giebels, 'Godvruchtig, bedwinger, materialist, sterke man', *Vrij Nederland*, 9 mei 1998.

¹⁸ Jan de Bruijn, 'Antipathie tegen Colijn leidt tot vertekend beeld', *Ad Valvas*, 28 mei 1998.

negatief beeld. Gesteld voor de keuze, kiest Harinck voor Puchinger, want: 'waardering houdt de cultuur in stand, terwijl *debunking* haar ondermijnt'.¹⁹

Langeveld zelf ontkent expliciet bevooroordeeld te zijn. Terecht vroeg hij in de polemieken met De Bruijn in het VU-blad *Ad Valvas* dan ook om bewijzen.²⁰ Wat De Bruijn tot op heden heeft aangevoerd is tamelijk mager. Zijn meest concrete bewijs is dat Langeveld in zijn epiloog scherper oordeelt dan in de voorafgaande hoofdstukken. Concreet betreft het Langevelds beschuldiging dat Colijn Van Heutsz in nota's over de situatie in Nederlands Indië naar de mond praatte. Waar Langeveld aanvankelijk alleen deze vraag oproept, poneert hij in zijn epiloog opeens, zonder nadere argumenten, dat dit zo was. Langeveld verdedigde zich door erop te wijzen dat hij in zijn epiloog wel een additioneel argument hanteerde: de opmerking van C. Snouck Hurgronje dat Van Heutsz enorm geïmponeerd was door de 'bondige, brutale' stijl van Colijns nota's. Deze verklaring bevredigt niet volledig. Aan de andere kant is deze inconsistentie zeker niet zwaar genoeg om te spreken van vooringenomenheid. Te meer niet, daar Langeveld over het algemeen zeer voorzichtig en weloverwogen oordeelt. Over het opportunisme van Colijn als partijleider in het interbellum schrijft hij achtereenvolgens dat 'een zeker opportunisme' bij Colijn niet over het hoofd kan worden gezien, dat een 'element van opportunisme' duidelijk te onderkennen is en dat zijn opstelling 'niet vrij van opportunisme' is.²¹ Hij draagt zo voldoende bewijsmateriaal aan voor zijn wat scherper getoonzette epiloog. Al met al heeft De Bruijn nog wel het een en ander aan te tonen.

In zijn inleiding in de haastig uitgegeven brieven van Colijn over de strijd op Lombok gebruikte De Bruijn nog een andere ongelukkige argumentatie. Het feit dat er tegenstrijdigheden zijn in Colijns beschrijving van 'Lombok' in diverse brieven, bracht Langeveld tot de uitspraak dat de waarde van de informatie uit die brieven in twijfel getrokken kon worden. De Bruijn reageerde hierop door te stellen dat Langeveld de bewijzen van de gruwelijkheden hierdoor zelf ook in twijfel trok. Volgens De Bruijn kon Langeveld dit beter niet doen.²² Terecht reageerde geschiedtheoreticus Chris Lorenz op dit gezochte verwijt door te stellen dat Langeveld nooit bedoeld kan hebben dat de brieven als bron volledig onbetrouwbaar waren. Het gaat bij geschiedschrijving immers nooit om totale zekerheid of totale scepsis: '(...) de geschiedwetenschap bedient zich van rationale argumenten, waarbij verschillende reconstructiemogelijkheden op basis van bronnenkritiek in termen van plausibiliteit tegen elkaar worden afgewogen'.²³

¹⁹ George Harinck, 'Langevelds biografie meer aanklacht dan geschiedschrijving', *Nederlands Dagblad*, 9 mei 1998.

²⁰ Zie voor de polemieken: *Ad Valvas*, 28 mei, 4 juni, 11 juni en 18 juni 1998.

²¹ Langeveld, *Dit leven van krachtig handelen*, p. 338, 343 en 354.

²² J. de Bruijn, 'Inleiding' in: H. Colijn, *De slag om Tjakra Negara. Een verslag in drie brieven* (uitgegeven en ingeleid door J. de Bruijn) (Amsterdam 1998), p. 5-8.

²³ Chris Lorenz, 'Pavlov voor historici. Een commentaar bij de recente discussie over Colijn', *Ad Valvas*, 14 mei 1998.

Verzuilde geschiedschrijving

De discussie rond het boek van Langeveld kan niet los gezien worden van de traditie in historisch Nederland van de verzuilde geschiedschrijving. Langevelds ethische oordelen zijn duidelijk gericht tegen de overdreven positieve oordelen van Puchinger en andere Colijn-aanbidders. Ook zijn 'harde' epiloog lijkt hier het een en ander mee te maken te hebben. Daarom tot slot nog het een en ander over de verzuilde geschiedschrijving.

De term 'verzuilde geschiedschrijving' is geïntroduceerd door de geschiedtheoreticus P.B.M. Blaas.²⁴ Hij doelt hiermee op de geschiedswerken die in Nederland zijn ontstaan in het kielzog van de zich emanciperende sociale bewegingen van orthodox-protestanten, katholieken en socialisten. De invloed van de verzuiling op de geschiedschrijving is niet louter negatief geweest, zo bevoegt Blaas. Positief is dat de geschiedenis in de verzuilde bewegingen sterk leefde. Er werd veel energie gestopt in geschiedschrijving, er werd veel geschreven en onderzocht. De boeken en studies kenmerken zich bovendien door 'gedrevenheid'.

Maar de negatieve aspecten overheersen volgens Blaas toch. Het belangrijkste is de 'gekleurdheid' van de verzuilde geschiedschrijving. De oorzaak is duidelijk: het ging de verzuilde geschiedschrijvers niet in de eerste plaats erom de waarheid boven tafel te halen, maar om het lezerspubliek een mooi verhaal voor te houden. De werken hadden daarbij een opvoedkundig doel. Het thema van de boeken was meestal de opkomst van de eigen beweging. Speciale aandacht ging uit naar 'grote mannen' als Schaepman, Kuiper en Troelstra.

Langeveld heeft zonneklaar gemaakt dat Colijn tot op heden in de greep van de verzuilde geschiedschrijving is geweest. Historici als Puchinger hebben een zorgvuldig rookgordijn om de persoon van Colijn opgetrokken, waardoor het publiek lange tijd om de tuin is geleid. Een boek als *Colijn. Momenten uit zijn leven* is wel een mooi verhaal, maar voor de ware Colijn moet men toch bij Langeveld te rade gaan.

Langeveld heeft nadrukkelijk willen afrekenen met de verzuilde geschiedschrijving van Puchinger c.s. Het boek is dan ook polemisch; waar mogelijk worden zijn voorgangers te kijk gezet. Dit is niet storend, maar juist één van de grote verdiensten van Langeveld. Zijn boek kan gezien worden als een aanklacht tegen de verzuilde geschiedschrijving. En Langeveld heeft de enige juiste wapens gebruikt: historische feiten, gevonden na zorgvuldig speurwerk in de archieven.

Volgens Blaas liggen de dagen van de verzuilde geschiedschrijving onder-tussen ver achter ons. De onevenwichtige kritiek van historici als De Bruijn en Harinck roept de vraag op in hoeverre de verzuilde geschiedschrijving dood is. Die vraag wordt des te klemmender als blijkt dat er vandaag de dag nog steeds

---

²⁴ P.B.M. Blaas, 'Nederlandse geschiedschrijving na 1945' in: W.W. Mijnhardt (red.), *Kantelend geschiedbeeld. Nederlandse historiografie sinds 1945* (Utrecht en Antwerpen 1983) p. 9-16.

historici zijn die 'betrokken' geschiedschrijving noodzakelijk achten. Laat ik twee voorbeelden noemen.

In de eerste plaats een wat ouder werkje: Puchingers brochure uit 1978 *Over de hartstocht van de ware geschiedschrijver*. Men heeft het in de polemiek betreurt dat Puchinger zelf niet gereageerd heeft op de aantijgingen van Langeveld. Dat was ook niet echt nodig, want in deze brochure kan men precies vinden wat Puchinger destijds vond van kritische geschiedschrijving zoals die door Langeveld wordt bedreven.²⁵

Puchinger betoogt dat het goed is dat sociale bewegingen hun eigen geschiedschrijvers hebben gekregen. Ofschoon hieraan ook gevaren zijn verbonden, is het grote voordeel dat er in die boeken sprake is van een 'innig contact' met het beschrevene.²⁶ Puchinger is ook van mening dat een historicus niet te kritisch of polemisch moet zijn. Het volgende citaat zou afkomstig kunnen zijn uit Puchingers recensie van Langevelds biografie: 'Kritiek en rechtzetting kunnen daarom een onderdeel vormen van het geschiedverhaal, maar deze zeggen toch vaak, indien al te nadrukkelijk vermeld, meer over de opinies van de schrijver en al of niet door hem gewenste of verfoeide resultaten van voorgaande geschiedschrijvers of zelfs van hedendaagse volksofinies; zulk een 'rechtzetting' dient als regel geen doel te zijn. Het tegendeel is veeleer het geval. Geschiedschrijving is doorgaans niet gebaat bij emoties of nadrukkelijke polemiek tegen voorgangers of tijdgenoten. Polemische geschiedschrijving verraadt bovendien soms ten diepste onverwerkte actuele vraagstukken waarmee de schrijver bezig is, en waarmee hij innerlijk niet gereed is.'²⁷

Een zeer recente verdediging van de verzuilde geschiedschrijving treft men aan bij de kerkhistoricus J.A. Bornewasser. In een opstel uit 1997 betoogt deze emeritus hoogleraar, tevens auteur van de geschiedenis van de Katholieke Volkspartij (KVP), dat het schrijven van een geschiedenis van de KVP om 'affiniteit en congenialiteit' met de eraan ten grondslag liggende bezieling vraagt. Om de betrokken personen te kunnen beschrijven moet de auteur bovendien een zekere mate van 'empathie' met hen hebben. Bornewasser betoogt ook dat de auteur zelfbeheersing moet hebben om zich niet te laten leiden door 'gevoelens van ergernis of spot'.²⁸

Vertaald naar de biografie van Colijn zou volgens Bornewasser de auteur zich verwant moeten voelen met zowel de persoon Colijn als diens orthodox-protestantse, 'neocalvinistische' geloof. Wat de auteur ook in de archieven tegenkomt, gevoelens van ergernis zijn niet op hun plaats. Aan wie zou Bornewasser de biografie van Colijn hebben willen toevertrouwen? En wie zou eigenlijk een geschikte persoon zijn om een biografie van - ik noem maar een dwarsstraat - Anton Mussert te schrijven?

²⁵ G. Puchinger, *Over de hartstocht van de ware geschiedschrijver* (Delft 1978).

²⁶ *Ibidem*, p. 6.

²⁷ *Ibidem*, p. 13.

²⁸ J.A. Bornewasser, *(On)partijdig? Over partijgeschiedenis* (Amsterdam 1997) p. 13-14.

Slot

Hoe dood is de verzuilde geschiedschrijving? Langeveld heeft zich doodgeërgd aan Colijn én aan zijn eerdere biografen, dat is duidelijk. Zijn biografie kan dan ook niet los worden gezien van de verzuilde geschiedschrijving. Langeveld heeft er een zeker genoegen in gevonden eindelijk de naakte waarheid te melden. Van een neiging tot verhulling of vergoelijking is geen sprake. Maar zijn werk als historicus heeft hij voortreffelijk gedaan: beweringen worden zonder uitzondering zorgvuldig onderbouwd. Dankzij Langeveld weten we nu veel meer van de persoon Colijn. En wat bovenal telt: Langeveld heeft de waarheid willen *onthullen*, terwijl zijn voorgangers deze juist probeerden te *verhullen*.